

КОНЦЕПЦІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ПОЕТАПНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Орлик О.В.

к.е.н., доцент,

Одеський національний економічний університет

В сучасних умовах глобалізації соціально-економічних систем в економіці України відбуваються радикальні зміни, які в найближчій перспективі можуть створити загрози та негативно позначитися на рівні економічної безпеки суб'єктів національної економіки. Слід зазначити, що Україна як незалежна держава, існує у взаємопов'язаному та взаємозалежному світі, де все сильніше проявляється вплив євроінтеграційних та глобалізаційних процесів на ефективність функціонування суб'єктів національної економіки. Тому сьогодні перед Україною постала проблема, яка полягає у необхідності інтегруватися до світової економіки та в той же час забезпечити захист свого внутрішнього ринку, власного товаровиробника і національних інтересів.

Економічний потенціал більшості українських підприємств, який є матеріальною основою їх економічної безпеки, сьогодні надто ослаблений. Крім того, в сучасних умовах господарювання діяльність підприємств України знаходиться під впливом ряду специфічних факторів, що посилюють активізацію загроз економічній безпеці підприємств. Серед таких факторів найбільше значення мають:

- зростання рівня конкурентної боротьби за українські ринки як з боку вітчизняних, так і іноземних виробників;
- зростання значного тиску на суб'єкти підприємницької діяльності з боку державних органів у сфері оподаткування, ліцензування, кредитування, тощо;
- зростання криміналізації українського бізнесу;
- відсутність єдності та узгодженості дій різних правоохоронних органів;
- наявність невирішених соціальних проблем (низький рівень доходів населення, плинність кадрів, безробіття – знижують ступінь відповідальності і

збільшують імовірність схильності працівника підприємства чинити незаконні дії, що сприятиме появі певної загрози);

- недостатня зрілість українського бізнесу, а тому і недосконалість засобів і методів захисту власної економічної безпеки;

- відсутність досвідчених фахівців з питань безпеки [1, с.171-172].

Слід зазначити, що підприємницька діяльність за своєю суттю є дуже різносторонньою. Вона пов'язана з правовими, економічними, фінансовими, інформаційними, кадровими проблемами, технічним та технологічним аспектами, вирішенням організаційних питань, тощо. Коли мова йде про велике виробниче підприємство, яке має широке коло ділових зв'язків і значну кількість постачальників, кредиторів, позичальників, клієнтів, то діяльність щодо управління такою багатогранною системою значно ускладнюється.

Фундаментом формування та розвитку систем економічної безпеки є розробка та впровадження концепції економічної безпеки та її фінансової складової. Деякі аспекти формування концепції забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання були висвітлені в наукових працях таких вчених, як: І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко, Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук, Є. П. Картузов, В. О. Арєф'єв.

Ефективність діяльності підприємств зумовлюється переважно їх фінансовим станом, що призводить до необхідності розгляду проблеми забезпечення їх фінансової безпеки. Управління фінансовою безпекою підприємства виступає в якості одного з необхідних елементів внутрішнього менеджменту. Саме тому важливим кроком на шляху забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства є розробка концепції її забезпечення. Від цього залежить те, які рішення будуть прийняті та яким чином буде сформовано механізм управління фінансово-економічною безпекою, оскільки концепція фінансової безпеки визначає концептуальні основи формування механізму управління ризиками, спрямованого на недопущення та мінімізацію наслідків потенційного негативного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

У загальному вигляді концепція являє собою систему поглядів на процеси і явища в природі і суспільстві, систему шляхів вирішення вибраної задачі. Це генеральний задум, який визначає стратегію дій при здійсненні реформ, проектів, планів, програм [2, с.168].

На нашу думку, концепція фінансово-економічної безпеки – це система цільових установок, об'єднаних єдиним задумом, на проблему безпеки основних об'єктів фінансової безпеки підприємства, а також система напрямів, заходів та шляхів досягнення поставлених цілей і створення сприятливих умов для розвитку бізнесу в умовах динамічності і невизначеності зовнішнього середовища, існування внутрішніх і зовнішніх загроз.

Іншими словами, концепція фінансово-економічної безпеки підприємства це не тільки якийсь конкретний напрямок забезпечення безпеки, план заходів, але й система поглядів, вимог і умов організації заходів безпеки на різних етапах і рівнях фінансово-господарської діяльності підприємства.

Концепція повинна бути сформульована за допомогою системи пріоритетних інтересів підприємства, виявлені інтереси взаємодіючих з ним суб'єктів зовнішнього середовища й обрані такі форми й способи гармонізації або узгодження цих інтересів, щоб результати взаємодії підприємства із цими суб'єктами забезпечили його прибуткову роботу [3, с.75].

Концепція фінансової безпеки має включати шляхи виявлення й усунення загроз, принципи, які необхідно при цьому застосовувати, сукупність прогнозованих ситуацій зі станом фінансової безпеки, інструменти і технології, потрібні для цього, а також алгоритм забезпечення фінансової безпеки [4, с.177].

Алгоритм формування концепції фінансово-економічної безпеки підприємства та її практичної реалізації, може бути представлений у вигляді ряду послідовних етапів.

На першому етапі формування концепції фінансово-економічної безпеки проводиться аналіз соціально-економічного становища території, на якій розташоване підприємство, проводиться аналіз безпосередньо галузі та ринку, на якому функціонує підприємство. Зазначені фактори є зовнішніми,

підприємство не може на них впливати, але їх вплив має бути враховано при забезпеченні фінансової безпеки підприємства. Далі здійснюється аналіз внутрішніх чинників фінансової безпеки, ступеня захищеності об'єктів безпеки.

Фінансова безпека досягається діяльністю як у фінансовій сфері, так і у сполучених з нею сферах. Тому головне в забезпеченні фінансової безпеки підприємства це: визначення факторів, що впливають не тільки на фінансову діяльність, а й на інші сполучені з нею види діяльності; побудова системи обмежень, які ліквідують ненавмисний і навмисний вплив [5, с.86].

У ході аналізу факторів фінансово-економічної безпеки відбувається виявлення потенційних і реальних небезпек і загроз, причин і факторів їх зародження, формулюється проблемна ситуація і відбувається опрацювання попередніх заходів щодо їх усунення.

Навіть у тому випадку, якщо проблемна ситуація не була виявлена, відсутні значимі загрози, що впливають на фінансово-економічну безпеку, концепція її забезпечення все одно має бути сформована як превентивна дія, спрямована на запобігання впливу загроз у майбутньому.

На другому етапі, в рамках концепції формулюється мета фінансової складової економічної безпеки підприємства, а також розробляється стратегія фінансово-економічної безпеки, спрямована на її досягнення.

На нашу думку, під метою фінансово-економічної безпеки слід розуміти досягнення на заданому часовому інтервалі стану забезпечення захисту підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, фінансових та інших видів ризиків за рахунок ефективного використання ресурсів підприємства.

В рамках концепції фінансово-економічної безпеки підприємства відбувається постановка завдань, які сприяють досягненню мети в рамках обраного типу стратегії. До таких завдань можна віднести: виявлення реальних і прогнозування потенційних небезпек і загроз; знаходження способів їх запобігання, ослаблення або повної ліквідації; знаходження сил і засобів, необхідних для забезпечення фінансової безпеки підприємства; створення власної відповідної небезпекам і загрозам служби безпеки; організація

взаємодії з правоохоронними та контрольними органами з метою запобігання і припинення правопорушень, спрямованих проти інтересів підприємства [6, с.41].

Можна відзначити, що у своїй основі стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства та її фінансової складової може мати один з трьох напрямків [7, с.9-11]:

- попереджувальної протидії: припускає можливість використання службою безпеки найбільш активних методів профілактики та протидії можливим загрозам; допускає шпигунство, не завжди легітимні методи контролю над лояльністю власного персоналу;

- пасивного захисту: припускає пріоритетну орієнтацію підприємства на захист з боку держави в особі правоохоронних і судових органів; дозволяє різко обмежити функції власної служби безпеки, зберігши лише мінімально необхідну номенклатуру методів профілактики та відбиття потенційних загроз;

- адекватної відповіді: припускає можливість використання службою безпеки всього комплексу легітимних методів профілактики та відбиття потенційних загроз; як виняток допускається використання і не повністю легітимних методів, але лише щодо тих конкурентів чи інших джерел загроз, які першими застосували подібні методи проти конкретного підприємства. В сучасних умовах даний напрямок застосовується більшістю підприємств.

До факторів, що визначають вибір базового напрямку стратегії забезпечення фінансової безпеки підприємства, відносяться: спільна стратегія розвитку («місія») підприємства; ступінь агресивності конкурентної стратегії підприємства; ступінь «криміногенності» регіону розміщення підприємства; фінансові можливості підприємства по забезпеченню власної безпеки; кваліфікація персоналу служби безпеки підприємства; наявність підтримки з боку місцевих органів державної влади.

На третьому етапі, після встановлення основних цілей і завдань фінансової безпеки, відбувається побудова системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, яка представляє собою обмежену безліч

взаємопов'язаних елементів, що забезпечують безпеку підприємства шляхом ефективного менеджменту, а також досягнення ним цілей бізнесу.

Серед першочергових заходів формування надійної системи фінансово-економічної безпеки на підприємстві, необхідним вважається: створення служби (відділу) економічної безпеки; проведення заходів матеріального стимулювання, фінансування захисних заходів; використання технічних засобів і системи охорони; використання сучасних інформаційних технологій, систем захисту від несанкціонованого доступу до баз даних; проведення заходів морального впливу, виховної роботи з персоналом; розробка кодексів поведінки, створення атмосфери корпоративного духу, партнерства [8, с.307-308].

Проведені автором дослідження, викладені у [5, с.88-90; 9, с.289-290], дозволили сформуванню системи базових принципів, на яких будується система фінансово-економічної безпеки підприємства. В цю систему принципів входять: системність побудови, безперервність, законність, об'єктивність, обґрунтованість, плановість, економічна доцільність, результативність, оптимізація витрат, ефективність управлінських рішень, інформованість, комплексність рішень, збалансованість інтересів, своєчасність, постійний моніторинг, активність, координація та взаємодія, інтегрованість, варіативність (альтернативність) дій, оперативність та динамічність, адекватність реагування, адаптивність, гнучкість управління, превентивність, гласність та конфіденційність, терміновість реагування, пріоритетність використання внутрішніх ресурсів, управління першими симптомами та ін.

Передбачається, що система основних заходів безпеки повинна бути відома всім співробітникам підприємства. У той же час цілий ряд способів і методів забезпечення безпеки, а також частина наявних сил і засобів знаходяться в законспірованому стані і відомі лише вузькому колу фахівців.

Реалізація функцій побудованої системи забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства здійснюється суб'єктами безпеки, тобто тими особами, підрозділами, службами, органами, відомствами, установами, які безпосередньо займаються проблемою забезпечення економічної безпеки.

Згідно до [6, с.47] можна виділити дві групи суб'єктів безпеки:

1. Суб'єкти, які входять в структуру самого підприємства і вирішують завдання щодо забезпечення його безпеки: служба безпеки або охорона, що виконує першочергові функції щодо запобігання силового (кримінального) впливу на діяльність підприємства; структурні підрозділи в рамках організаційної системи управління підприємством, основною функцією яких є не просто охорона підприємства як об'єкта захисту, а досягнення цілей безпеки.

2. Суб'єкти, які знаходяться за межами підприємства і не підкоряються його керівництву: законодавчі, виконавчі, правоохоронні, судові органи державної влади, державні інститути, що здійснюють митний, валютно-експортний, податковий та інший контроль; різні приватні охоронні, детективні організації, аналітичні, консалтингові центри, які надають платні послуги з охорони об'єктів, забезпечують захист інформації, комерційної таємниці, і які готують під замовлення інформацію про конкурентів, ненадійних партнерів.

Одним із завдань четвертого етапу є оцінка рівня фінансово-економічної безпеки підприємства в заданий момент часу. Методика оцінювання рівня фінансової безпеки включає ряд кроків, взаємопов'язаних між собою: вибір системи показників оцінки фінансово-економічної безпеки; структуризація показників оцінки; обґрунтування методів оцінки; формування комплексного інтегрального показника фінансово-економічної безпеки, який характеризує ступінь наближення підприємства до безпечного стану; визначення порогових значень показників фінансової безпеки; оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки за обраною системою показників, моніторинг вибраних показників і зіставлення їх фактичних значень із пороговими [10, с.85].

Після проведення оцінки рівня фінансово-економічної безпеки і виявлення існуючих і потенційних загроз, на п'ятому етапі проводиться розрахунок фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для забезпечення безпеки, а також проводиться зіставлення необхідних витрат з можливим збитком від впливу загроз.

На шостому етапі розробляється комплекс заходів щодо реалізації основних положень концепції фінансово-економічної безпеки підприємства. Зокрема, формується стратегічний план (програма) роботи структурних підрозділів підприємства за рішенням завдань, визначених концепцією.

На заключному етапі робляться висновки щодо ефективності застосування концепції фінансово-економічної безпеки, тобто визначається ефективність її реалізації. На цьому етапі: перевіряється відповідність концепції, сформульованих в ній цілей і завдань створеній системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, реальним і потенційним загрозам; ступінь достатності виділених ресурсів для реалізації концепції; здатність служби безпеки вирішувати поставлені перед нею завдання; в рамках системи забезпечення фінансово-економічної безпеки оцінюється доцільність і ефективність проведених заходів щодо досягнення відповідного стану фінансової безпеки підприємства.

Даний блок є заключним і результативним в загальній концепції фінансово-економічної безпеки підприємства. У випадку виявлення низької ефективності діючої концепції, що знаходить своє відображення, перш за все в падінні рівня фінансової безпеки, необхідним є її перегляд, переосмислення на підставі аналізу допущених помилок і неточностей.

Слід відзначити, що до факторів гарантування фінансово-економічної безпеки підприємства належать: ступінь адаптивності стратегічного потенціалу підприємства; залежність підприємства від інтенсивності його зв'язків з постачальниками різного роду ресурсів; охорона комерційної таємниці підприємства і накопичення інформації про можливе втручання інших економічних агентів у діяльність підприємства; ступінь можливого ризику прийнятих рішень [11, с.512].

За результатами дослідження можна зробити такі висновки. Для організації ефективного захисту підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз необхідно розробити концепцію забезпечення його фінансово-економічної безпеки. Концепція фінансової складової економічної безпеки повинна:

- знаходити відображення в загальній концепції економічної безпеки підприємства;
- розглядатися як багатоаспектний процес, який накладається на організаційну структуру підприємства;
- виступати основою для розробки стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства;
- включати шляхи виявлення й усунення загроз, а також принципи, які необхідно при цьому застосовувати;
- забезпечувати збалансованість фінансово-економічних інтересів підприємства і виявлених інтересів суб'єктів зовнішнього середовища, що взаємодіють з ним;
- включати такі форми й способи узгодження цих інтересів, щоб результати взаємодії підприємства з суб'єктами зовнішнього середовища забезпечили підприємству ефективну й прибуткову діяльність.

Послідовна реалізація запропонованого алгоритму формування концепції забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства дасть можливість: всебічно проаналізувати стан та ефективність управління фінансовою безпекою підприємства з метою своєчасного виявлення негативних аспектів; запровадити необхідні коригувальні заходи з метою дотримання запланованого рівня фінансової безпеки підприємства.

Література:

1. Локотецька О.В. Концепція комплексної системи гарантування економічної безпеки підприємства [Текст] / О.В. Локотецька // Бізнес-інформ. – 2012. – № 3. – С. 171-174.
2. Райзберг Б.А. Современный экономический словарь [Текст] / Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
3. Ареф'єв В.О. Концептуальні підходи щодо управління фінансовою безпекою підприємства на стратегічному і тактичному рівнях [Текст] / В.О. Ареф'єв // Бізнес-інформ. – 2011. – № 12. – С. 74-76.

4. Картузов Є.П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти [Текст] / Є.П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 8(134). – С. 172-181.
5. Орлик О.В. Теоретичні аспекти забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств [Текст] / О.В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса: ОНЕУ. – 2015. – Вип. 1(56). – С. 84-92.
6. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации [Текст] / О.А. Грунин С.О. Грунин. – СПб. : Питер, 2002. – 160 с.
7. Алавердов А.Р. Организация и управление безопасностью в кредитно-финансовых организациях [Текст] : учеб. пособ. / А.Р. Алавердов. – М.: Московский гос. ун-т экономики, статистики и информатики, 2004. – 82 с.
8. Орлик О.В. Напрямки формування надійної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання [Текст] / О.В. Орлик // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та управління : міжнар. наук.-прак. конф., 16-17 січня 2014 р.: матер. конф. – Дніпропетровськ : «ФОР Дробязко С.І.», 2014. – С. 306-309.
9. Орлик О.В. Финансово-экономическая безопасность предприятия и принципы ее обеспечения [Текст] / О. В. Орлик // Economics and management: theory and practice : collection of scientific articles. – 2014. – Vol. 2. – P. 286-291.
10. Орлик О.В. Технологія управління фінансово-економічною безпекою підприємств [Текст] / О.В. Орлик // Вісник Дніпропетровського університету ім. Олеся Гончара. Серія: Економіка. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2015. – Вип. 9(1). – Т. 23. – № 10/1. – С. 80-89.
11. Шваб Л.І. Економіка підприємства [Текст] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Л.І. Шваб. – К.: Коравела, 2005. – 568 с.